

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 12 juni 2001

B 293-00

KLAGANDE

Knut BÖRJE Henry Ramsbro, 380812-3933, Tranebergsvägen 112,
167 44 BROMMA

Offentlig försvarare och ombud: advokaten Percy Bratt, Narvavägen 32,
115 22 STOCKHOLM

MOTPART

Riksåklagaren

SAKEN

Brott mot personuppgiftslagen

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätt, avd. 9, dom den 21 december 1999 i mål B 3625-99

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar Högsta domstolen åtalet.

Högsta domstolen befriar Börje Ramsbro dels från skyldigheten att utge avgift enligt lagen om brottsofferfond, dels från honom av tingsrätten ålagd skyldighet att betala tillbaka viss del av kostnaden för försvaret där.

För försvaret av Börje Ramsbro i Högsta domstolen tillerkänns Percy Bratt ersättning av allmänna medel med trettioniotusentvåhundra trettiofem (39.235) kr för arbete. Denna kostnad skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Börje Ramsbro har yrkat att åtalet ogillas.

Riksåklagaren har bestritt ändring och i Högsta domstolen justerat gärningsbeskrivningen enligt följande:

”Börje Ramsbro har under tiden februari 1997 – oktober 1997 på Internet lagt ut såväl integritetskränkande som andra personuppgifter utan att i enlighet med datalagen inhämta Datainspektionens medgivande till utlandsutlämnande. Genom sitt förfarande har Ramsbro fört över personuppgifter till tredje land, där de kunnat behandlas.”

DOMSKÄL

Börje Ramsbro har under namnet Stiftelsen Mot Nordbanken (SMN) inrättat en webbplats på Internet på vilken han publicerat ett antal personuppgifter. Under rubriken Välkommen har angetts att SMN är ett ”forum för belysning av bankers, finansbolags och enskilda kapitalisters skadegörelse före, under och efter bankkrisen. Miljardrullningar som med sitt brottsliga inslag ännu inte nått sin kulmen. SMN ska genom Internet förmedla kunskap, erfarenheter och råd för att förhindra en upprepning av denna genom tiderna största svenska samhällskandal i sitt slag. Allt för att folk skall kunna skydda sig mot skrupelfria banker och samvetslösa nätverkskapitalister som har satt i system att roffa åt sig ytterligare makt och medel på entreprenörers, uppfinnares och samhällets bekostnad”. Angående webbsidan och dess innehåll i övrigt hänvisas till redogörelsen i tingsrättens dom.

Målet i Högsta domstolen gäller endast huruvida Börje Ramsbro genom publiceringen på webbsidan gjort sig skyldig till straffbar överföring av personuppgifter till utlandet.

Vid den tidpunkt som åtalet avser fanns bestämmelser om utlandsutlämnande i 11 § datalagen (1973:289) och om straff för överträdelser i en därtill anknuten bestämmelse i 20 §. Datalagen har numera upphävts och ersatts av personuppgiftslagen (1998:204). I den lagen finns bestämmelser om utlandsutlämnande i 33 - 35 §§ och en därtill anknuten straffbestämmelse i 49 §. I övergångsbestäm-

melserna till den nya lagen angavs bl.a. att datalagen under en övergångstid skulle tillämpas i stället för den nya lagen i fråga om behandling av personuppgifter som påbörjats före ikraftträdandet. Efter den nya lagens ikraftträdande har ändringar gjorts i 33 och 49 §§ utan att någon särskild övergångsreglering meddelats.

Enligt 5 § i lagen (1964:163) om införande av brottsbalken får ingen dömas för gärning för vilken det inte var stadgat straff när den begicks. Straff skall som huvudregel bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Om annan lag gäller när dom meddelas skall dock den lagen tillämpas om den leder till frihet från straff eller till lindrigare straff. Detta undantag gäller dock inte om det är fråga om gärning som varit straffbelagd under viss tid på grund av då rådande särskilda förhållanden. I de sist berörda fallen torde undantaget från promulgationslagens huvudregel regelmässigt markeras genom en uttrycklig övergångsregel. Något formellt hinder för att i även andra fall föreskriva undantag från huvudregeln föreligger inte men torde i praktiken inte förekomma.

Förändringarna av straffansvaret för utlandsutlämnande i personuppgiftslagen har uppenbarligen inte sin bakgrund i att några särskilda förhållanden skulle ha rått under den tid som datalagen gällde. När det gäller frågan om den till personuppgiftslagen meddelade övergångsbestämmelsen kan anses innebära att datalagens straffbestämmelse, i strid mot huvudregeln i brottsbalkens promulgationslag, ändå skall anses exklusivt tillämplig på det åtalade förfarandet delar Högsta domstolen den bedömning som hovrätten redovisat under rubriken Tillämplig lag. Detta innebär att Börje Ramsbro skall fällas till ansvar enligt åtalet endast om

förfarandet är straffbart såväl enligt datalagen som enligt personuppgiftslagen i sin ursprungliga och i sin ändrade lydelse.

Omfattningen av straffansvaret för utlandsutlämnande är i flera hänseenden oklar oavsett vilken lagstiftning som läggs till grund för tillämpningen. En av de invändningar som Börje Ramsbro riktat mot åtalet är att förfarandet skett uteslutande för journalistiska ändamål och därför under alla förhållanden är undantaget från straffansvar enligt bestämmelsen i 7 § andra stycket personuppgiftslagen. Högsta domstolen väljer att inledningsvis pröva denna invändning.

Personuppgiftslagen bygger i allt väsentligt på Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter. Lagen följer således i stort direktivets text och struktur och använder sig av samma begrepp och uttryck som direktivet. Allmänt sett har det också förutsatts att tolkningen av lagen skall ske i enlighet med direktivet och den tolkning av detta som EG-domstolen kan komma att göra. Några egentliga förarbeten till direktivet finns inte och detta lämnar i åtskilliga hänseenden utrymme för olika tolkningar. Med hänsyn till lagens nära anknytning till direktivet har regeringen i propositionen till riksdagen förklarat att den ansett sig i princip böra avstå från att uttala sig om hur direktivet i olika delar bör tolkas. (Prop. 1997/98:44 s. 37 f.)

Det i 7 § andra stycket personuppgiftslagen angivna undantaget från bl.a. straffansvar för behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journa-

listiska ändamål grundar sig på artikel 9 i direktivet som har rubriken *Behandling av personuppgifter och yttrandefriheten*. Enligt artikeln skall medlemsstaterna besluta om undantag och avvikelser från vissa av bestämmelserna i direktivet beträffande behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål med den begränsningen att undantagen skall vara nödvändiga för att förena rätten till privatliv med reglerna om yttrandefriheten.

När det gäller tolkningen av artikel 9 i direktivet finns det anledning att peka på att EU enligt artikel F.2 i fördraget om upprättande av Europeiska unionen skall respektera de grundläggande rättigheterna så som de garanterats i Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och så som de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner. Detta återspeglas på olika sätt i regleringen i direktivet. Av artikel 1 framgår att syftet med direktivet är att skydda fysiska personers grundläggande fri- och rättigheter, särskilt rätten till privatliv, i samband med behandling av personuppgifter. Av punkt 10 i direktivets ingress framgår att med rätten till privatliv avses detsamma som i artikel 8 i Europakonventionen. Enligt den artikeln har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. På motsvarande sätt framgår av direktivets ingress, punkt 37, att bestämmelserna i artikel 9 om yttrandefrihet särskilt avser den frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar som fastslagits i artikel 10 i Europakonventionen.

Det får mot den bakgrunden anses vara uppenbart att tolkningen av artikel 9 i direktivet skall ske med särskilt beaktande av Europakonventionen. Sedan den

1 januari 1995 gäller Europakonventionen också som lag här i landet och lag eller annan föreskrift får inte meddelas i strid med konventionen enligt 2 kap. 23 § regeringsformen.

Skyddet enligt artikel 8 i Europakonventionen avser privatlivets område. Även om det kan vara svårt att avgränsa vad som är att hänföra till det området faller alltså uppgifter som hänför sig till en persons offentliga liv i princip utanför skyddsområdet. Så länge uppgifterna angår privatlivet saknar det däremot i sig betydelse vilken karaktär som uppgifterna i övrigt har. Skyddet gäller i sådant fall även om uppgifterna inte i sig är känsliga på annat sätt än att de angår privatlivet. Skyddet enligt artikel 8 får inskränkas med stöd av lag bl.a. om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till andra personers fri- och rättigheter. En sådan rättighet som kan föranleda inskränkningar är den i artikel 10 skyddade yttrandefriheten.

Den i artikel 10 föreskrivna rätten till åsiktsfrihet och till att utan offentlig myndighets inblandning ta emot och sprida uppgifter och tankar är inte inskränkt till någon viss grupp av personer utan avser var och en. Utövandet av yttrandefriheten får i lag underkastas bl.a. sådana formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga till skydd för annans goda namn och rykte eller rättigheter. En rättighet som kan föranleda inskränkningar är den i artikel 8 skyddade rätten till privatliv. En sådan inskränkning kan sträcka sig längre än vad som behövs för skydd av annans goda namn eller rykte. För uppgifter som ligger utanför det av artikel 8 skyddade området får

inskränkningen däremot i allmänhet inte sträcka sig längre än vad som krävs för detta ändamål.

Det finns inte anledning att anta att direktivet i nu berörda hänseenden skulle tolkas på annat sätt än i överensstämmelse med Europakonventionen. I den danska lagstiftning som implementerat direktivet har detta markerats genom att i lagen införa en uttrycklig hänvisning till artikel 10 i Europakonventionen. I motsvarande norska lagstiftning har undantaget för journalistiska ändamål av motsvarande skäl preciserats till att också omfatta ”opinionsdannende” ändamål. Det kan också noteras att den rekommendation (1/97) angående lagstiftning om uppgiftskydd och medierna som avgivits av den arbetsgrupp som inrättats enligt artikel 29 i direktivet uttryckligen tar sin utgångspunkt i Europakonventionens artiklar 8 och 10.

Av vad som anförts ovan framgår att rättigheterna enligt artikel 8 och 10 i Europakonventionen i enskilda fall kan komma i konflikt med varandra. För att avgöra sådana konflikter tillämpar Europadomstolen den s.k. proportionalitetsprincipen vilket innebär att en avvägning görs mellan intresset av skydd för privatlivet och intresset av yttrandefrihet. Det får antas att det i personuppgiftslagen föreskrivna, på direktivet grundade, undantaget för journalistiska ändamål utgör ett försök att i mer generella termer ge uttryck för en sådan intresseavvägning. Att uttrycket journalistiska ändamål använts kan under sådana förhållanden inte antas vara i avsikt att privilegiera etablerade massmedier eller personer som är yrkesverksamma inom sådana medier. Med uttrycket torde snarare få antas vara

avsett att betona vikten av en fri informationsspridning i frågor av betydelse för allmänheten eller för grupper av människor och en fri debatt i samhällsfrågor.

Undantag från de i artikel 8 och 10 garanterade rättigheterna får göras endast om det är nödvändigt för skyddet av grundläggande värden i ett demokratiskt samhälle. Av Europadomstolens praxis framgår att tolkningen av vad som är nödvändigt, och därmed också den avvägning som kan behöva göras mellan olika rättigheter, inte kan fastställas för alla länder och alla tidpunkter utan måste bedömas mot bakgrund av rådande förhållanden i varje land. Varje stat anses åtnjuta en viss frihet att bedöma om ett ingrepp är nödvändigt eller inte och därmed också hur intresseavvägningen mellan olika rättigheter bör göras i enskilda fall.

Vid den svenska implementeringen av direktivet har det också gjorts den bedömningen att artikel 9 tillåter ett hänsynstagande till bl.a. konstitutionella traditioner och principer och att direktivet därför inte lägger hinder i vägen för det generella undantag från personuppgiftslagens bestämmelser som enligt 7 § första stycket gäller i den utsträckning som en tillämpning av dessa skulle strida mot bestämmelserna om tryck- och yttrandefrihet i tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen (jfr SOU 1997:39 s. 263 och prop. 1997/98:44 s. 50 f). Även om det kan diskuteras hur långt spelrummet för nationella variationer sträcker sig (jfr Lagrådet i a. prop. s. 236) torde det vara uppenbart att ett sådant utrymme finns när det gäller tillämpningen av undantag för journalistiska ändamål. Att så är fallet vinner också stöd av utformningen av den rekommendation som berörts ovan.

I förarbetena till personuppgiftslagen har beträffande undantaget för journalistiska ändamål angetts att utgångspunkten skulle vara att detta handlar om "vedertagen" journalistik (a. SOU s. 264) samt att enighet skulle råda om att "seriös" journalistisk verksamhet är skyddsvärd (a. prop. s. 52). Oavsett ordvalet står det klart att avsikten med dessa uttalanden inte varit att hävda att avgränsningen skulle ske med tillämpning av någon form av kvalitetskriterium när det gäller innehållet utan endast syftat till att ange karaktären av en bedriven verksamhet. Detta framgår bl.a. av den särskilda förklaring i mötesprotokollet som Sverige fick intagen i samband med att direktivet antogs i ministerrådet. Enligt förklaringen ansåg Sverige att de med journalistiska ändamål jämställda undantagen för konstnärligt eller litterärt skapande mera syftar på uttrycksmedlen än kommunikationens innehåll eller dess kvalitet (jfr de s.k. instruktionerna i 1 kap 4 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap 5 § yttrandefrihetsgrundlagen). Enligt vad som anges i propositionen (s. 53) skall tolkningen av undantaget ske med hänsyn till den avgivna förklaringen vilket anges kunna få betydelse särskilt för kommunikation som inte bedrivs av yrkesverksamma journalister.

Det syfte för webbsidan som angetts på denna och som Börje Ramsbro utvecklat i målet måste mot den angivna bakgrunden anses ligga väl inom ramen för ett journalistiskt ändamål att informera, utöva kritik och väcka debatt om samhällsfrågor av betydelse för allmänheten. I vad mån sedan webbsidan kan anses motsvara godtagbar standard enligt de kriterier som man brukar använda när man värderar etablerad journalistisk verksamhet saknar i sig betydelse för bedömningen.

Att webbsidan som sådan måste anses ha haft ett journalistiskt ändamål utesluter emellertid inte att det inom ramen för denna skulle kunna förekomma publicering och behandling av personuppgifter som inte kan anses ha haft ett journalistiskt ändamål. Publicering av uppgifter av rent privat karaktär kan exempelvis normalt inte anses ha ett journalistiskt ändamål helt oberoende av om publiceringen sker i ett sammanhang som i övrigt har journalistiska ändamål. Det saknar härvid i princip betydelse om uppgifterna angår personer som det lämnats också andra uppgifter om som får anses vara omfattade av det journalistiska ändamålet.

Börje Ramsbro får anses ha gjort gällande att alla personuppgifter på webbsidan omfattas av journalistiska ändamål. Under sådana förhållanden ankommer det i princip på åklagaren att åberopa och visa att det föreligger sådana omständigheter som gör att denna invändning mot ansvar framstår som obefogad (jfr NJA 2000 s. 355 och a. prop. s. 119). Vad åklagaren kan anses ha åberopat i denna del är att uppgifterna varit kränkande.

Att elektroniskt eller på annat sätt publicerade texter innehåller kränkande eller nedvärderande uppgifter eller omdömen innebär emellertid inte i sig att det inte är fråga om journalistiska ändamål. Tvärtom får sådant anses utgöra ett normalt inslag inom ramen för en kritisk samhällsdebatt. Som Europadomstolen framhållit innefattar yttrandefriheten även rätten att framföra sådan information och sådana åsikter och tankar som kränker, chockerar eller stör.

Då det i målet inte framförts någon annan omständighet som skulle kunna göra

att vissa av personuppgifterna inte omfattades av journalistiska ändamål skall Börje Ramsbros invändning i den delen godtas.

För att webbsidan skall vara undantagen från straffansvar enligt 7 § andra stycket personuppgiftslagen krävs emellertid härutöver att behandlingen på webbsidan skett "uteslutande" för journalistiska ändamål. Åklagaren får anses ha gjort gällande att Börje Ramsbro haft till syfte att sprida kränkande eller nedvärderande personuppgifter och att behandlingen av dessa uppgifter med hänsyn härtill i vart fall inte skett uteslutande för journalistiska ändamål.

Begränsningen till "uteslutande" journalistiska ändamål syftar i första hand på att klargöra att sådan personuppgiftsbehandling som sker inom massmedia och av journalister för annat än redaktionella ändamål faller utanför undantaget. Massmedias behandling av personuppgifter för exempelvis fakturering, direktreklam eller kartläggning av läsarprofiler faller således utanför undantaget (jfr rekommendationen 1/97). Något stöd för att uttrycket "uteslutande" därutöver också skulle tolkas så att det oberoende av att en publicering haft journalistiska ändamål skulle vara möjligt att med stöd av personuppgiftslagen bestraffa angrepp på annans goda namn och rykte kan inte anses föreligga.

Detta innebär inte att det så länge som det föreligger ett journalistiskt ändamål står fritt att framföra uppgifter av det aktuella slaget. Uppgiftslämnandet kan vara straffbart som förtal enligt den reglering som finns för sådana brott med särskild försvarlighetsbedömning och möjlighet till sanningsbevisning. Något utrymme

för att göra motsvarande bedömningar inom ramen för personuppgiftslagen finns däremot inte. Mot den bakgrunden måste det anses stå klart att straffansvaret enligt personuppgiftslagen inte heller kan avgränsas utifrån sådana kriterier.

Högsta domstolen, som mot bakgrund av vad som anförts inte bedömt det som nödvändigt att inhämta något förhandsavgörande från EG-domstolen, finner sammanfattningsvis - vid tillämpning av 7 § andra stycket i den svenska personuppgiftslagen - att det inte är visat annat i målet än att Börje Ramsbros behandling av personuppgifter på den aktuella webbsidan skett uteslutande för journalistiska ändamål. Han skall därför inte dömas till ansvar för den åtalade gärningen. Vid den bedömningen saknar Högsta domstolen anledning att pröva i vad mån det även på annan grund skulle kunna finnas skäl att ogilla åtalet.

Lars K Beckman Inger Nyström
Svensson Victor och Håstad
Taabu

I avgörandet har deltagit: justitieråden Lars K Beckman, Nyström (referent), Svensson, Victor och Håstad
Föredragande revisionssekreterare: Taabu